

APENDICIFORMES⁸⁶

Article publicat a la revista *Pequeña Gaceta del régimen local*⁸⁷

GÉNERO DE PUNTO

La fabricación de género de punto constituye la característica industrial de la ciudad de Mataró. Sus producciones, adquirido tienen renombre y fama mundial, luchando victoriosamente con la competencia y rivalidad que oponen otros centros de producción.

Cesó el telar a mano: pasó al archivo. Con la perfección de las máquinas, con el empleo de las baterías, rectilíneos y Cottons, empezó el gran desarrollo de esta industria, tipo, que tanto ha contribuido al esplendor y a la vitalidad de Mataró.

Antes de la tremenda crisis, que ocasionó la pérdida de nuestro imperio colonial, empleábase un contingente superior a 5.000 obreros de ambos sexos, desplegando la mujer una habilidad extraordinaria, admirable, en las distintas manipulaciones de la industria.

La fabricación necesitaba procurarse nuevos mercados, invadirlos e imponerse en ellos, para resarcirse del daño sufrido, cuando se perdieron Cuba y Filipinas.

El dilema consiste en esto: invadir o ser anulados. Es la lucha eterna en todo. El genio industrial, la audacia, la agresividad, si es preciso, para imponerse, para absorber toda la influencia de nuestros contrincantes.

A una crisis económica, la fuerza de la voluntad, el grande imperio de sí mismo y la ardidez, se sobreponen; deviene franca reacción, sucede la beligerancia y, finalmente, triunfa, en igualdad de circunstancias, el que tiene más confianza en su propio valer y en sus esfuerzos. Y la victoria se consolida con una virtud rarísima: la perseverancia.

Es la gran virtud de los mataroneses: por esto la fabricación de su pueblo ha triunfado.

Debíamos recoger esta pulsación predominante de Mataró. Sólo nos resta publicar, por orden alfabético, sin privilegios ni distinciones, la relación de los industriales que, a este ramo de la producción nacional, dedican sus energías y sus empeños:

Emilio Arañó.⁸⁸

José Cabot.⁸⁹

Colomer Hermanos.⁹⁰

Antonio Coll.⁹¹

Joaquín Carbonell.⁹²

Emilio Cabot.⁹³

Jaime Carrau.⁹⁴

Ramón Domingo.⁹⁵

Enrique Escapa.⁹⁶

Fonts, Coll y Clavell.⁹⁷

Fontdevila y Torras.⁹⁸

Antonio Gasol.⁹⁹

Gasau y Pratdepadua.¹⁰⁰

Jaime Imbern.¹⁰¹

S. Julià Ginestà.¹⁰²
 Hijos de Marfà, S. en C.¹⁰³
 Antonio Martí Deas.¹⁰⁴
 Viuda Mingell y Cia.¹⁰⁵
 Martí Pascual.¹⁰⁶
 Juan Novellas.¹⁰⁷
 Juan Ordeig, S. en C.¹⁰⁸
 Ribas y Julià.¹⁰⁹
 Ribas y Maseras.¹¹⁰
 Juan Ramos.¹¹¹
 J. Viladevall.¹¹²
 José Vilatersana.¹¹³

Una gran indústria, cuando su vigor es inmenso, da motivo a crear y desarrollarse otras industrias complementarias. Eso ocurrió, como forzosamente debía ser, en la ciudad de Mataró.

La industria del género de punto, precisaba de máquinas especiales, y vino la casa Klein¹¹⁴ a construirlas y repararlas.

Se requerían grandes centros de fundición y la vemos practicada entre otras, por las casas Font y Verdaguer¹¹⁵, y Roura y Bombardó¹¹⁶.

El envoltorio exigía la producción de papel y cajas: y aquí están las casas Hijos de A. Fábregas¹¹⁷, Maurí y Cia.¹¹⁸ y Viladevall¹¹⁹.

Y la población aumenta y las construcciones de viviendas se imponen y adquieren mayor valor el suelo y las fincas urbanas. Y se precisan luego otras industrias que se establecen también, que adquieren expansión igualmente. Ejemplos: la fábrica de pastas alimenticias de Francisco Palomer¹²⁰, las de licores de J. Martínez Regás¹²¹ y E. Gualba¹²², la variedad de cooperativas de consumo, para suprimir el agente intermediario, tales como la *Cooperativa Mataronesa*¹²³ y el *Horno Cooperativo*¹²⁴.

La población no coge en sus antiguos moldes y los muros se arrasan y se ensancha la vialidad y la fuerza expansiva de las ciudades, entonces, convida a pensar en aquellas obras de embellecimiento y de comodidad que admiramos en las grandes urbes y la reflexión y el método o sistema convidan a especular en los grandes principios de la economía pública o social para que sea perdurable el bienestar de la ciudad.

NOTES

1.- *La Il·lustració Catalana* va ésser una revista gràfica editada a Barcelona del 1880 al 1894, primer amb caràcter desenal i després quinzenal, i posteriorment, en una segona època, entre l'any 1903 i 1917, amb periodicitat setmanal.

L'any 1883 l'adquirí Francesc Matheu i Fornells, fill de mataronins, que en va ésser director.

Va publicar molts extraordinaris, entre els quals destaca el dedicat a l'Exposició del 1888.

Gran Enciclopèdia Catalana i informació de Pere Tió.

2.- Les muralles mataronines, que s'enderrocaren a partir de 1846, no eren pas romanes, eren del segle XVI.

3.- Tradicionalment s'ha interpretat que la mà de l'escut de Mataró duu un ram de mata, no pas de flors.

4.- No saben a quin Campmany o Capmany es refereix.

L'apartat «Mataronins notables» que figura a la monografia *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, de l'historiador Joaquim Llovet, (Mataró, 2000), p. 591-600, no inclou cap mataroní d'aquests cognoms.

5.- Gabriel Cardona i Sala (Mataró, 1831-1897). Fill d'una família industrial mataronina, va professar a l'Escola Pia l'any 1848. Resideix al col·legi de Santa Anna de Mataró entre els anys 1854-1866. És rector dels col·legis de Balaguer (1854) i d'Igualada (1872). Torna a Mataró l'any 1875, on ensenya matemàtiques, ciències i geografia. En aquesta darrera època cuida i amplia la col·lecció de monedes del col·legi, iniciada pel pare Josep Rius, L'any 1883 participà en la fundació de l'Associació Artístic-Arqueològica de Mataró.

Veure JOAN FLORENZA I PARÉS, «El Pare Gabriel Cardona i Sala (1831- 1897)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 59, (Mataró, octubre, 1997).

6.- Josep Vinardell i Rovira (Mataró, 1851-1918). Va ésser el pintor mataroní més destacat de les últimes dècades del segle XIX i dels primers anys del segle XX. A Mataró era cridat per a qualsevol qüestió artística, però per damunt de tot, se l'identificava com a excel·lent professor de dibuix i pintura. Es dedicà també a la fotografia. Fou el primer director del Museu Municipal de Mataró.

Dades extretes d'un treball inèdit de Pere Tió, que es publicarà properament als nostres *Fulls*.

7.- Els edificis de la fàbrica Marfà són els que encara existeixen al Camí Ral, tram aleshores dit del Ravalet, cantonada al carrer de Jorge Juan.

L'empresa, iniciada el 1851 a les Figueretes, i sempre propietat de la família Marfà, seguí la seva activitat fins als anys setanta del passat segle. El 1893 era la fàbrica més important de Mataró.

La documentació de la indústria és dipositada al Museu Arxiu de Santa Maria.

Una part dels edificis de la fàbrica, remodelats, seran aviat la seu del Museu del Gènere de Punt.

8.- La fàbrica Sala i Baladia era possiblement al carrer de la Unió, cantonada a la plaça de Cuba, en l'edifici construït per Aleix Baulenas l'any 1850.

FRANCESC COSTA I OLLER, *Mataró liberal, 1820-1856*, (Mataró, 1985), p. 176.

9.- No sabem on era la fàbrica Minguell i Peradejordi.

El reportatge indica que era propera a la de l'empresa Sala i Baladia. Això fa pensar que potser era també als edificis de l'antiga fàbrica Baulenas, al carrer d'Iluro, tocant al carrer de la Unió, o potser al carrer de Sant Joaquim, al lloc on més tard hi hauria la fàbrica de can Ramon Domingo.

10.- La farinera Larroca i Companyia ocupava les naus del carrer de Biada que després foren utilitzades per l'empresa Fàbregas i de Caralt S.A., que fabricava tota mena de paper. Fa poc temps s'han desmuntat i protegit per a ésser muntades de nou en un altre indret.

11.- La quartera era una mesura de grans, que a Barcelona equivalia a 69,52 litres. Es subdividia en dotze quartans i el quartà tenia quatre picotins.

Diccionari Català-Valencià-Balear, (Palma de Mallorca, 1959).

12.- No sabem amb exactitud on era la fàbrica Fradera, Fontrodona i Companyia. Però és possible que estigués situada al Ravalet, ara Camí Ral, davant mateix de can Marfà.

13.- La fàbrica de can Boada era situada a la carretera d'Argentona, en l'espai delimitat per la Via Europa, plaça de Granollers i l'Avinguda Puig i Cadafalch.

La casa-palau, restaurada, propietat de l'Ajuntament de Mataró, és avui l'estatge del Gremi de Constructors de Mataró i Comarca.

14.- L'empresa Nebot d'Antoni Regàs era successora de l'empresa creada per Antoni Regàs i Borrell (1752-1837), enginyer que va inventar una màquina de filar, al carrer d'en Moles, núm. 9.

Fou continuada successivament pel seu nebot Felicià Regàs i Artigas, el fill d'aquest Antoni Regàs i Anglada, i per Francesc de Paula Regàs, nebot de l'anterior.

La fàbrica del carrer d'en Moles es va traslladar l'any 1876 al carrer d'Unió, cantonada a la plaça de Cuba, i després a uns edificis de nova planta al carrer de la Mercè -actualment Camí Ral, cantonada avinguda Recoder- amb un cós amb façana al carrer de Churruca.

Entre els anys 1882 i 1889 l'empresa gira amb el nom de Nebot d'Antoni Regàs, ja que era propietat i la dirigia Joaquim Coll i Regàs, que morí el 1904. A la mort de Joaquim Coll es subhastà la fàbrica.

La propietat de la finca i dels edificis quedà, però, de la família Regàs. Amb el temps esdevindria Casarramona i Coll S.A.

Els edificis de la fàbrica s'enderrocaren recentment i en el seu lloc es construïren edificis d'habitatges.

La casa Coll i Regàs del carrer d'Argentona (1898), obra important de l'arquitecte mataroní Josep Puig i Cadafalch, va ésser construïda pel propietari de la fàbrica.

J. M. FERRER, «Coll i Regàs», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 16 (Mataró, abril 2006).

15.- Francesc Cabot va iniciar l'empresa l'any 1853.

La denominació social canvià diverses vegades per l'entrada i sortida de nous socis. Entre 1887 i 1893 va ésser Cabot i Alabau. Amb el temps, seria Josep Cabot i Barba i després Comercial Transatlàntica S.A..

La fàbrica era situada al capdavant del carrer de Churruca, nús. 88-102. L'edifici principal, amb dues naus, planta baixa i planta pis, va ésser construït el 1889 d'acord amb el projecte redactat per l'enginyer mataroní Eduard Culla. Més tard, l'any 1897, s'hi afegí una planta segon pis, projectada per Josep Puig i Cadafalch. I el 1918 es construí un nou edifici projectat per l'arquitecte Lluís Gallifa i Grenzner.

En la construcció de l'edifici principal, va intervenir-hi l'empresa Lluch, Roure i Cia, del carrer de Gravina, que elaborà tots els elements metàl·lics.

J. M. FERRER, *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 26 (Mataró, desembre 2009).

La fundició Roure va construir també la màquina de vapor de l'empresa, com indica el treball que publiquem.

Actualment una de les naus, cantonada Plaça de l'Estació carrer de Churruca, és propietat municipal i es dedica a fins culturals.

16.- Josep Manén va ésser arxiver de Mataró des del 1870. Va escriure *Relació breu dels sucesos de cada dia*, publicada per Francesc Costa, l'any 1988, en que de manera de crònica va descriure l'actualitat mataronina dels anys de la primera república i les carlinades.

L'any 1911 va ésser secretari de la comissió que va organitzar l'exposició d'Indústries Locals de Mataró.

17.- No tenim dades concretes d'aquesta Mare de Déu. Però a la col·lecció de goigs del nostre Museu Arxiu es conserva un exemplar dels *Gozos a la Virgen Maria nuestra madre y señora de Belén*, venerada a la casa de Joan Bta. Campané, que podem datar de la segona meitat del segle XIX.

Pel Nadal de 1958 la Caixa d'Estalvis de Mataró el va publicar en facsímil incorporant una nota extreta del llibre *Viage a Mataró en ferrocarril*, de Joan Amich (1849), que transcrivim «retrocedamos dejándonos caer a la calle de Santa Maria, porque tendremos lugar a ver en la casa núm. 46, propia de D. Juan Bautista Campané, una preciosa imagen de Ntra. Sra. de Belén, que si bien bastaria para formar un elogio de ella, decir que es obra maestra del célebre autor granadino D. Diego de Mena ...»

És ben possible que sigui la Mare de Déu esmentada en l'article, tot i que, en aquest cas, no coincideixen les dades de l'autor,

Donant per bona aquesta identificació, no coneixem cap altra dada de la imatge, ni sabem si encara existeix.

18.- La tela representant la reina regent Maria Cristina i el rei Alfons XIII, presidí el saló de sessions fins al 1931. Ara és al Museu de Mataró.

19.- El model de fragata és avui al Museu Marítim de Barcelona.

CRISTINA FERRÉS I PUIGVERT, «Notícia de l'Arxiu municipal de Mataró». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 14, (Mataró, juliol 1982). JOAQUIM LLOVET, «La maqueta de la fragata de guerra de l'antiga escola de nàutica de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 82, (Mataró, abril 2005).

20.- L'horta Bonminyó és avui totalment edificada. Ocupava l'actual plaça d'Occitània i carrers de l'entorn.

21.- Es refereix a la plaça de Santa Maria del Mar.

22.- No sabem on era la fàbrica de blanquet de Mataró.

23.- L'«aiguacuit» era a l'aleshores a la carretera d'Argentona, ara avinguda Puig i Cadafalch, a Cerdanyola. Es va enderrocar quan es va formar l'actual parc de Cerdanyola.

24.- Mataró, a l'època, no tenia port. Però la platja en feia funcions. Per això es feia servir el nom.

25.- La caseta estació de Salvament de Nàufrags era al capdevall del carrer de Sant Antoni, baixant a mà esquerra, cantonada al carrer de Sant Felicià, ara Avinguda del Maresme.

26.- La fàbrica Fills d'Antoni Escubós, dita les Faixes, ocupava unes grans naus entre el carrer de Pinzón, araAVINGUDA del Maresme, i el carrer de la Mercè, després Camí Ral.

Els edificis de la fàbrica van ésser convertits l'any 1918 en caserna, ús que continuà fins als anys seixanta del segle XX.

Suprimida la caserna i adquirida la finca, per la Caixa d'Estalvis mataronina, s'enderrocaren els edificis i s'hi formà l'AVINGUDA Jaume Recoder (1965).

27.- No sabem on era la fàbrica Coll i Cia. Es pot suposar, però, que podia estar en els edificis del carrer de la Mercè, actualment Camí Ral, cantonada Avinguda Recoder. Veure nota núm. 14.

28.- El vapor de ca l'Arenas ocupava l'interior de l'illa de cases entre els carrers de Lepant i Churruca.

L'empresa Arenas perdurà fins a la crisi derivada de la guerra colonial del 1898.

Els seus edificis, que encara existeixen actualment, foren ocupats per la indústria de paper Fills d'Antonio Fàbregas S.A., empresa que fou activa fins a la primera dècada de l'actual segle, i que fabricava tota mena de paper i capses per a la indústria tèxtil.

29.- L'empresa Esquerra era al carrer de Sant Agustí, núm. 52. Joaquim Esquerra havia fundat l'empresa el 1841 en una casa del carrer de Sant Francesc de Paula. Després va treballar en una part del Vapor Mataró, carrers de Sant Joan, interior fins a Sant Pere i cantonada al carrer de Sant Onofre, ara Avinguda del Maresme.

L'any 1853 va construir la fàbrica del carrer de Sant Agustí, al capdavant del carrer, mà esquerra, tocant al vapor Busqueta i Sala.

COSTA, *Mataró liberal*, p. 184-186.

Cessà la seva activitat a partir de la crisi posterior al desastre colonial del 1898.

30.- Fil retorçat a dos caps, tant en l'ordit, com en la trama, i que era molt fort.

Diccionari Català-Valencià-Balear, (Palma de Mallorca, 1959).

31.- No hem pogut documentar on era la fàbrica Comas germans.

Tot i amb això el recorregut del reportatge fa suposar que podria haver estat a la part baixa del carrer de Sant Agustí.

32.- La fàbrica Antoni i Joan Sans era situada al carrer de Sant Agustí, núm. 44.

33.- Antoni Sans va ésser alcalde de Mataró.

34.- L'empresa Bada, de totes les empreses relacionades en el *Viatge a Mataró* que transcrivim, és l'única que és activa en l'actualitat.

35.- La destil·leria Gualba era en terme d'Argentona, a l'antiga carretera de Mataró a Argentona, més propera a la riera que l'actual, davant de can Saborit.

La botiga i el despatx eren al carrer de Santa Teresa, núm. 30. L'empresa va ésser fundada el 1840, amb el nom de La Industrial Catalana de Mataró.

Revista Hispano Americana Ilustrada, núm. 107, (Barcelona, agost 1911).

36.- La fàbrica de la Mataronesa era en unes naus interiors del Camí Ral, tram aleshores conegut com a carrer de la Mercè, amb accés des del Camí Ral i el carrer de Cuba.

37.- Fundada el 1808, l'any 1916 va ésser fàbrica J. Martínez Regàs. Era al Camí Ral tocant a les Escaletes. Els alambins eren situats en la planta baixa d'una casa del carrer de Sant Joan.

Revista Hispano Americana Ilustrada, núm. 107, (Barcelona, agost 1911).

38.- Can Roure s'inicià l'any 1886 com a Lluch Roure i Cia, al carrer de Sant Josep Oriol, núm. 23, continuant una foneria establerta l'any 1848.

A principis del segle XX es traslladà al carrer de Gravina, a unes naus que ocupaven l'interior del pati d'illa. Amb el trasllat la raó social es convertí en Roure Bombardó i Cia. Feia treball de foneria i construcció mecànica, com forns i serres.

Amb el nom de Tallers Roure treballà fins al 1984. Fabricava maquinària tèxtil amb la marca *Alarona*.

[J.M. FERRER], «Talleres J. Roure», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 5 (Mataró, agost 2002).

39.- La foneria de can Font va iniciar els seus treballs a Vilassar el 1830. Després es va traslladar a Mataró, a unes cases del Camí Ral, en el tram dit aleshores de Tras Santa Anna, davant del col·legi de Santa Anna. A inicis del segle XX construí de nova planta uns grans edificis al carrer de la Cooperativa i ronda de Barceló.

Va treballar primer amb el nom de Sebastià Font i Cia., després amb el de Viuda de Sebastià Font i Cia. i, més endavant, amb el de Salvador Font i Verdaguer.

Pequeña gaceta del régimen local, núm. 93, extraordinari dedicat a Mataró, (Barcelona, juliol 1917). p. 41. D'aquesta revista reproduïm el treball sobre el gènere de punt.

40.- La fàbrica de capses d'Antonio Fàbregas era al carrer de la Coma, en uns locals que després ocupà la Funerària La Sepulcral i que són enderrocats.

Després es traslladà als edificis del Vapor de ca l'Arenas, als carrers de Lepant i Churruca. Veure nota núm. 28.

41.- De la casa Viuda de Josep Lluch, situada a la Riera, com diu el reportatge, no coneixem cap altra dada.

42.- La impremta i botiga Abadal era a la Riera, núm. 48 i ara núm. 45.

El manresà Joan Abadal fundà la impremta l'any 1735. Continuada pels seus familiars successors, i amb diversos noms, continuà fins al 1971.

Del seu obrador varen sorgir gran quantitat d'impresos de tota mena, oficials, religiosos i civils. I llibres, sobretot religiosos, en funció dels temps, i d'altres temàtiques, com d'ensenyament. També s'hi va imprimir una bona part de la premsa mataronina.

COSTA, *Mataró liberal*, p. 42; FRANCESC COSTA I OLLER, *L'art dels Abadal*, (Mataró, 1994), p. 5-40.

43.- El setmanari *El Cronista* era un periòdic liberal-conservador i monàrquic, partidari del govern de Cànovas del Castillo, i més aviat anti-catalanista.

Es va editar durant gairebé vuit anys, entre el 9 de novembre de 1890 (núm. 1) i el 30 d'abril de 1898 (Núm. 392).

FRANCESC COSTA I OLLER, *La premsa a Mataró, 1829-1980*, Premi Iluro 1981, (Mataró, 1982), p. 102-105.

44.- Can Colomer va ésser fundada el 1880 per Narcís Colomer i els seus fills. Tenia entrada i façana principal al carrer del Prat, però els seus edificis continuaven pel carrer de Sant Ramon i al carrer de Mitja Galta.

Abans de la Guerra Civil va ésser adquirida per la família Muñoz, propietària dels magatzems El Aguila de Barcelona.

Fou activa fins a la dècada dels cinquanta del passat segle.

Josep Colomer i Volart, un dels propietaris, costegà l'orgue gran de Santa Maria (1928).

Els edificis de la fàbrica, reformats i parcialment rehabilitats, s'han reconvertit recentment en habitatges.

[J.M. FERRER], «Manufacturas Colomer Hermanos, S.A.», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 6 (Mataró, desembre 2002).

45.- No tenim informació de la fàbrica Petit, del carrer d'Amàlia.

46.- No tenim informació de la fàbrica Narcís Soler.

47.- Els Klein eren una família francesa establerta a Mataró que tenien representacions de maquinària tèxtil, i que l'any 1915 crearen, amb el nom d'Auguste Klein e Hijos, una indústria de fosa i construcció de màquines en general, especialment de màquines-eines i màquines per al gènere de punt. Els tallers Klein eren situats a la Riera, més amunt de l'Ateneu.

Pequeña gaceta del régimen local, núm. 93, extraordinari dedicat a Mataró, (Barcelona, juliol 1917), p. 36-37.

48.- Tot i que no ho hem pogut documentar, pensem que el tint Vicenç Matas devia estar al carrer de Fortuny, en els locals que després ocupà una fàbrica de gel.

49.- El Casino Fènix Mataronès, fundat el 1862, tenia «la seu social i sales d'actes i d'esbarjo a la Riera, on després, efectuades les pertinents reformes, s'instal·là el Cinematógrafo Moderno. Era una societat recreativa de caràcter neutre, amb bona quantitat de socis pertanyents, en general, a la classe mitjana [...] Però el fort de les activitats del Fènix eren els balls de societat que quasi tots els diumenges i festius se celebraven a la gran sala del centre i que sempre resultaven molt concorreguts».

FRANCESC ENRICH I REGÀS, *La vida a Mataró, al primer quart de segle. Uns records*. (Mataró, 1987), p. 166.

50.- Del Centre Liberal, no en tenim dades.

Potser estava situat als locals que foren després del Centre Republicà Federal i que, acabada la Guerra Civil, ocupa la CNS.

51.- «La Nova Constància o simplement La Constància, com era generalment coneguda, s'instal·là, cap a l'última dècada del segle XIX, al local de la Rambla on hi havia hagut la societat coral La Antigua. L'any 1903 realitzà importants reformes a l'antic teatret de la coral claveriana, que així es convertí en espaiós coliseu. Fins a l'any 1915, en què es dissolgué. La Nova Constància desenvolupà múltiples i variades activitats culturals i recreatives».

ENRICH I REGÀS, *La vida a Mataró*, p. 167-168.

Després es convertí en el Teatre Clavé, on es feia també cinema, amb l'annex del Cafè Clavé.

Els edificis s'enderrocaren durant la dècada dels anys vuitanta del passat segle. En el seu solar es construí un edifici comercial a la Rambla i uns edificis d'habitatges al carrer de Montserrat.

La façana de la Rambla es reconstruí tal com era en el temps de La Nova Constància.

52.- El Casino Mercantil del carrer de Bonaire ocupava, molt probablement, els locals que més endavant foren del Tívoli, regentats per la família Puig, i després, al darrer terç del segle XX, el Club Tortuga. Actualment hi ha un bloc de pisos construït sobre el solar resultant de l'enderrocament dels edificis.

53.- El Círcol Catòlic d'Obrers va ésser fundat l'any 1884 en uns locals del carrer Nou. Després es va traslladar al carrer de Bonaire, a l'actual edifici del Casal Aliança. Més tard s'instal·là en uns edificis propis, construïts de nova planta, a la Riera, cantonada a la Muralla dels Genovesos.

El Círcol es definia com a associació catòlica per a l'acció social. Hi havia cafè, amb sala de billars, s'hi feia teatre, promovia l'excursionisme, l'esport i el cant coral. Feia també formació. L'any 1903 va inaugurar una escola, escola que encara avui existeix.

De totes les societats incloses en el reportatge, el Centre Catòlic, com s'anomena actualment, és l'única que avui existeix.

54.- Pell bovina adobada, negra, greixada, que s'empra per a guarniments de cavall i mul

Diccionari Català-Valencià-Balear, (Barcelona, 1968). El mateix diccionari indica que *guarnimenter* és el fabricant de guarniments de cavalcadura, d'artilleria, etc. ...

55.- Les indústries de la pell a l'època, eren situades al Torrent i a l'inici de la carretera d'Argentona, actual carrer d'Isern.

I els basters eren a l'eix formats pels carrers de Sant Josep i Sant Benet, antic Camí del Mig. Subsisteix, transformada en botiga, la basteria Casabella, al carrer de Sant Josep, i fins fa uns deu anys existí la basteria Andreu, a la cantonada del carrer de Sant Benet, amb el carrer de Montserrat, ara plaça de les Tereses.

La fàbrica de Josep Cruxent, molt probablement, era situada al carrer de Sant Isidor, núm. 1, cantonada a l'actual carrer d'Isern.

Domingo Montserrat, de Valls, es va casar amb una filla Cuadrada i Cruxent i aquest matrimoni significà l'inici dels Montserrat pelleters de Mataró.

Informació facilitada per Joaquim Montserrat i Bartra.

56.- Com que l'autor del reportatge cita les pelleries per l'ordre que les va veure, suposem que la indústria de Salvador Joan Fabrè era, molt probablement, situada al Torrent, baixant a mà esquerra, davant del carrer d'Altafulla.

57.- És possible que la indústria Valentí Mauri i fill fos situada al començament del Torrent, cantonada aleshores al carrer de Sant Benet, ara plaça de les Tereses, en el lloc que després fou l'escola de les Concepcionistes i que ara és de l'Escola Pia de Santa Anna.

58.- La fàbrica Viuda i filla de Cuadrada devia estar a la carretera d'Argentona, actualment carrer d'Isern, cantonada carrer de Catalunya.

59.- No tenim cap més dada de la fàbrica Ramis i Julià.

60.- La indústria de Joaquim Carbonell era al Rierot. Va ésser activa fins a l'any 1932.

Informació facilitada per J. M. Ferrer i Gibert, del Museu del Gènere de Punt de Mataró.

61.- J. Fonrodona i Cia., era al Ravalet, ara un tram del Camí Ral, davant de la fàbrica de can Marfà, i era coneguda com les Veles.

Les seves naus anaven del del Ravalet fins a Tras els Horts o carrer de Sant Pelegrí. La part del Ravalet encara existeix parcialment, molt transformada, la del carrer de Sant Pelegrí s'enderrocà i en el seu lloc es construí un bloc de pisos.

Els darrers ocupants de les antigues naus de les Veles van ésser els Tallers Bellmunt (casa Citroën) al Ravalet o Camí Ral i l'empresa Roy, al carrer de Sant Pelegrí.

62.- Tant el tabernacle, actualment propietat de la parròquia de Santa Maria, com l'urna, són exposats a la secció Santes del Museu Arxiu de Santa Maria.

63.- El tàlem i els ornaments religiosos que s'utilitzaven per la diada de les Santes -el tern de les Santes- són exposats a la Secció Santes del Museu Arxiu de Santa Maria.

64.- L'asil, el construïren entre 1871 i 1874 els marmessors d'Antoni Martí i Cabanellas, que per testametària, deixà els seus béns als pobres de Mataró, segons projecte del mestre d'obres Jeroni Boada.

«Testament d'Antoni Martí Cabanellas i Casanovas. (12 desembre 1866)» *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 55, (Mataró, abril 1996).

65.- La fàbrica Fité, situada entre els carrers de Mata, Moreto i Fortuny era coneguda com el Verdet.

Els seus edificis s'han enderrocat recentment i, al seu lloc, s'hi han construït edificis d'habitatges.

66.- L'aigua naf és l'aigua de la flor del taronger.

67.- Can Massuet era una antiga fàbrica de xocolata mataronina propietat de la família Andreu i Novell.

Afirmaven que s'havia fundat el 1567, cosa no documentada. Tenia botiga i despatx al carrer de Sant Cristòfor (Plaça Xica), núm. 21.

Revista Hispano Americana Ilustrada, núm. 107, (Barcelona, agost 1911).

68.- Cal entendre velocipedistes com a ciclistes.

El Club Pedal Mataroní es fundà el 1813.

ENRICH I REGAS, *La vida a Mataró*, p. 184.

69.- El Club Mataroní de Velocipedistes fou el primer club ciclista de la ciutat.

El 28 de juliol de 1893 s'inaugurà el velòdrom, en la situació de l'actual Parc Central.

ENRICH I REGAS, *La vida a Mataró*, p. 184.

70.- Can Palauet.

71.- Veure la nota 5.

72.- Tant la biblioteca, com el monetari, són avui a Barcelona, al col·legi de Sant Anton.

73.- Veure la nota 6.

74.- No tenim informació sobre l'empresa Ponsa germans.

75.- L'empresa Enric Escapa era al carrer de Churruca, núm. 20.

Tingué activitat entre 1850 i 1934.

A començaments del segle XX es traslladà al Camí Ral, 93, l'edifici neoclàssic construït el 1851 per Martorell, Batlle i Cia.

Informació facilitada per J.M. Ferrer i Gibert del Museu del Gènere de Punt de Mataró.

76.- La fàbrica Arañó, fundada per Emili Arañó i Rossell, ocupava un edifici industrial al carrer de Moratín, núms. 2 al 22. S'inicià el 1882 al Camí Ral i a inicis del segle XX es traslladà al carrer de Moratín. Perdurà fins al 1955. Va comercialitzar les marques *Damita*, *Excella* i *Norma*.

Un nét del fundador creà una nova empresa amb el nom de Textil Aronda en una part de l'edifici, que persistí fins al 1980

[J.M. FERRER], «Emili Arañó i Rossell», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 8 (Mataró, juliol 2003).

La fàbrica va ésser ocupada durant una època per Laboratoris Spà, empresa farmacèutica. I finalment per la indústria propietat de Jaume Rossell i Rey.

L'edifici subsisteix, però abandonat.

Emili Arañó i Rossell va ésser alcalde de Mataró.

77.- No tenim informació del taller de marbres de Salvador López, al carrer de Barcelona.

78.- La impremta Horta ocupava la planta semi-soterrani de la casa núm. 31 del carrer d'Argentona.

79.- Es refereix a *Estudios Histórico Arqueológicos sobre Iluro*, de Josep M. Pellicer i Pagés, editada l'any 1887.

80.- No tenim informació sobre l'empresa Fornaguera i Massuet.

81.- La fàbrica Baladia i Sala, successora de Busqueta i Sala, anomenada Can Massot, perquè va iniciar la seva activitat (1837) a la masia Can Fogueres del Torrent, o can Massot, ara situada al carrer de Sant Agustí cantonada al carrer de Campeny, banda mar d'aquest carrer.

COSTA, *Mataró liberal, 1820-1856*, p. 171-173.

82.- El primer vapor a Mataró va ésser el de can Gordils (Cia. Gordils i Dalmau), instal·lat l'any 1838 a la fàbrica del carrer de Sant Agustí, cantonada amb el carrer de Sant Felicià, araAVINGUDA del Maresme, baixant a mà dreta. Primer va servir per moldre gra i després per a indústria de filats.

El vapor de can Busqueta i Sala és del 1844, tot i que la fàbrica del carrer de Sant Agustí, com diu el reportatge, es va començar a construir el 1840.

COSTA, *Mataró liberal*, p. 163-166.

83.- El pla d'Eixample de Mataró va ésser redactat per Melcior de Palau, enginyer, i Emili Cabanyes, arquitecte, l'any 1878.

84.- Terenci Thos i Codina (Mataró, 1841-1903). Estudis primaris a Santa Anna. Doctor en Filosofia i Lletres. Poeta de la Renaixença. Mestre en Gai Saber. Promotor i col·laborador de totes les iniciatives culturals de Mataró de la segona meitat del segle XIX.

Figura a la Galeria de Mataronins Il·lustres.

Silví Thos i Codina (Mataró, 1843-1911). Estudis primaris a Santa Anna. Enginyer de Mines.

JAUME VELLVEHÍ I ALTAMIRA, *Terenci Thos i Codina (Mataró, 1841-1903). Un home de la Renaixença*. (Mataró, 2003).

85.- Es refereix a la baixada d'en Feliu, nom del casal Feliu de la Penya.

86.- Es pot interpretar que la paraula Apendiciformes significa a manera d'apèndix.

87.- *Pequeña gaceta del régimen local*, núm. 93, extraordinari, any VI, (Barcelona, juliol 1917), p. 35.

A més del treball sobre el gènere de punt, que reproduïm, inclou altres informacions del Mataró d'aquell temps, com notes estadístiques, una entrevista amb l'alcalde de la ciutat Sr. Josep Fradera i Pujol, altres entrevistes amb els regidors Srs. Francisco Palomer, Joan Riera Brunet i Josep Soler i el secretari Nicasio Sánchez de Boado. També informa de l'activitat municipal i del desviament de la riera de Cirera, i relaciona les institucions mataronines més importants del moment.

Cal remarcar també que, a manera de propaganda, inclou reportatges sobre empreses i comerços de la ciutat.

La revista presenta moltes il·lustracions, algunes de les quals reproduïm també en l'apartat documentació fotogràfica d'aquest número dels nostres *Fulls*.

88.- Veure nota núm. 76.

89.- Veure nota núm. 15.

90.- Veure nota núm. 44

91.- Veure nota núm. 14.

92.- Veure nota núm. 60.

93.- La fàbrica Cabot era al carrer de Sant Agustí, núm. 47. Tingué activitat fins als anys seixanta del segle XX.

El seu propietari Antoni Cabot i Bover va ésser alcalde de Mataró (1948-1952).

94.- La fàbrica Carrau era situada al carrer de Puigblanc, cantonada a la plaça Fiveller.

Els seus edificis, durant els anys cinquanta i seixanta del passat segle foren ocupats per l'empresa Afelpados Ferrer S.A.

95.- L'empresa Ramon Domingo, situada al carrer de Sant Joaquim, núm. 74, fou activa fins a la postguerra, anys quaranta del segle passat.

Informació facilitada per J. M. Ferrer i Gibert, del Museu del Gènere de Punt de Mataró.

96.- Veure nota núm. 75.

97.- És una de les empreses vinculades amb els Coll i Regàs. Els seus locals eren al carrer de la Mercè, després Camí Ral, en el nucli de la fàbrica Coll i Regàs. Activa fins als anys trenta del segle XX.

Informació facilitada per J. M. Ferrer i Gibert, del Museu del Gènere de Punt de Mataró.

98.- Antoni Fontdevila i Prat i Manuel Torres, a inicis del segle XX, fundaren l'empresa, amb fàbrica al carrer de Goya, núm. 2, on abans hi havia instal·lada l'empresa pròpia de Francisco Julià i Majó, coneguda com a la Boja.

Fontdevila i Torres S.A. perdurà fins al 1989.

Els darrers propietaris van ésser els Capella.

J. M. FERRER, «Fontdevila i Torres S.A.», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 24 (Mataró, desembre 2008).

Actualment es conserven els edificis.

99.- Can Gasol es va fundar a inicis del segle XX i va constituir una fàbrica de nova planta al carrer aleshores dit de Puerto Rico, després Prat de la Riba, més tard Primera Bandera de Falange de Catalunya, i amb la transició novament Prat de la Riba, cantonada al carrer de Floridablanca. El fundador va ésser Antonio Gasol i l'empresa continuà a càrrec dels seus nebots Sanfeliu i els seus successors.

La seva activitat perdurà fins a inicis del segle XXI.

Va ésser una de les fàbriques més importants de la ciutat.

Avui, enderrocats els seus edificis a excepció d'una única nau, el seu solar és ocupat per diverses promocions d'habitatges.

100.- Can Gasau i Pratdepada era al carrer de Sant Agustí, núm. 84. L'empresa fou activa entre els anys 1907 i 1920.

Informació facilitada per J. M. Ferrer i Gibert, del Museu del Gènere de Punt de Mataró.

101.- Ca l'Ymbern era al carrer de Biada, núm. 1, cantonada al carrer d'Iluro.

L'empresa tingué activitat fins als anys setanta del passat segle. Les naus de ca l'Ymbern van ésser parcialment enderrocades i en el seu solar es van construir nous edificis industrials, amb façana al carrer d'Iluro. Resten la xemeneia

del vapor, de secció quadrada, única a Mataró, i una nau reconvertida amb façana al carrer de Torrijos.

102.- L'empresa Salvador Julià i Ginestà, coneguda com a ca l'Esclop, era situada al Rierot, entre el Camí Fondo i el carrer de Cristina.

Les naus de ca l'Esclop són enderrocades i en el seu lloc s'hi han construït edificis d'habitatges.

103.- Veure nota núm. 7.

104.- Antonio Martí i Deàs tenia la seva fàbrica al carrer de Sant Agustí, núm. 13.

105.- Can Minguell ocupava una gran finca al carrer de Puigblanc cantonada amb el carrer de Quintana, amb entrada per aquest darrer carrer.

Era una de les fàbriques importants de la ciutat.

L'any 1917 era gestionada per la Sra. Ramona Soler, viuda Minguell. Després la propietat passaria als seus nebots Baladia. Treballà fins al 1960.

Després es partí la fàbrica en quatre parts, ocupades per Suministres Ind-Tex S.A., Tallers Llorens Planas S.L., Troika S.A. i Secopal S.A.

Actualment, en la zona delimitada entre els carrers de Quintana i Madoz, només resten de la fàbrica una nau i la xemeneia, circular.

J. M. FERRER, «Can Minguell», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 12, (Mataró, desembre 2004); F. XAVIER BALADIA, *Abans que el temps ho esborri*, (Barcelona, 2004).

106.- Can Martí Pascual, i Manufactures Goliath S.A., es va crear en els primers anys del segle XX.

Després dels anys de la guerra europea, època de prosperitat per a moltes indústries del país, l'empresa construí l'edifici carrer de Goya 48, cantonada amb la ronda Prim.

La indústria fou activa fins al 1981. Després va ésser adquirida per Manufactures Antonio Gasol S. A., que treballà fins al 2001. Un dels socis fundadors Josep Martí i Pascual va ésser alcalde de Mataró entre 1940 i 1946.

J. M. FERRER, «Manufacturas Goliath S.A. Can Martí Pascual», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 14 (Mataró, juliol 2005).

107.- Can Novellas era al carrer de Sant Isidor, núm. 24, cantonada al passatge Sisternes.

Membres de la família propietària varen residir durant un temps a Egipte.

108.- L'empresa Joan Ordeig era situada al carrer de la Unió, núm. 1, cantonada a la plaça de Cuba.

109.- L'any 1897 Pere Ribas va construir de nova planta una fàbrica als carrers de Balmes i Campeny. Amb el nom de Manufacturas Ribas y Julià S.A. L'empresa perdurà fins als anys cinquanta del segle XX.

J. M. FERRER, «Manufacturas Ribas y Julià S.A.», *Butlletí*, Museu del Gènere de Punt, núm. 29 (Mataró, juny 2011).

110.- Ribas y Maseras. L'empresa va treballar al carrer de Campeny, 27.

111.- La fàbrica Ramos era el passatge de Garcia Oliver. Tenia el despatx en un local annex, al camí Ral, núm. 211.

112.- L'empresa J. Viladevall era al carrer de Sant Agustí, núm. 59.

113.- L'empresa Josep Vilatersana era al carrer de Sant Agustí, núm. 61.

114.- Veure nota núm. 47.

115.- Veure nota núm. 39.

La revista *Pequeña gaceta de régimen local*, que comentem, en fa un reportatge.

116.- Veure nota núm. 38.

La revista *Pequeña gaceta de régimen local*, que comentem, en fa un reportatge.

117.- Veure nota núm. 28.

118.- L'empresa Mauri i Cia. era instal·lada al carrer de Mitga Galta.

119.- Can Viladevall de les capsas era situada a la Riera, entre el carrer de Bonaire i la Muralla dels Genovesos. Treballà fins a finals del segle XX.

120.- La fàbrica de pastes de Francisco Palomer era al carrer d'en Pujol núm. 33-35 i la botiga a la plaça Xica, botiga modernista que encara existeix, projectada per Josep Puig i Cadafalch, que recentment s'ha reconstruït i restaurat.

121.- La fàbrica de licors de J. Martínez Regàs era al Camí Ral, tocant a les Escaletes. Els alambins eren situats en la botiga del Camí Ral; fou activa fins als anys seixanta del segle XX.

122.- Veure nota núm. 35.

123.- No sabem com identificar aquesta cooperativa. La revista que comentem fa un petit reportatge de la cooperativa La Marítima, fundada el 1890. Potser es refereix a ella. Altres cooperatives existents a l'època eren La Porto Riqueña (1890), La Protectora Mataronesa (1904) i l'Economato Federalista Radical (1913).

124.- El forn de pa cooperatiu, conegut com la *Tahona*, era al carrer de Montserrat, en el lloc que avui hi ha consultoris de l'Aliança Mataronina.